

krojač, pa še ponóči vojake vežba in se bojuje s sovražnikom, on mora biti gotovo dober, za bòj.«

Ko je bila zoper Turka vojska, moral je tudi novi kralj iti v bòj. Zbere svoje vojake pa gredó proti turški meji. Za cesto pobere veliko gorjačo. Ko pridejo nasproti turškim četam, kralj začnè na glas vpiti: »Hurá! Udári ga!« Začel je po Turkih z gorjačo mahati, da so ležali po tléh, kakor snópje. Kmalu so bili Turki premagani, in vrne se s svojimi vojaki domóv. Nič več ga niso potlej Turki napadali, takó so se ga bali. Srečno je kraljeval s kraljico do svoje smrti.

Književna poročila.

XI.

Die Volksstämme im Gebiete von Triest und Istrien.

Eine ethnographische Studie von **Dr. Petrus Tomasin**, Professor an der Staats-Oberrealschule in Triest. — Triest 1890.

To je náslov nekoliko predelanega in razširjenega spisa, ki je bil že lansko leto natisnjen v programu tržaške državne višje realke. Pričujoči posebni odtisek je posvetil g. pisatelj *dr. Ivanu Šustu*, stolnemu proštu tržaškemu.

Pereča ironija, da ne rečem, skrajna predrznost je, ako kdo posveti knjigo, v kateri se zanikuje vse kar je slovanskega v Trstu, jednemu izmed najodličnejših v Trstu živečih Slovencev, kakor bi ga hotel poučiti in rêči mu: Ti se motiš, ako misliš, da imajo Slovenci v Trstu národnostne pravice. Dokler so to zanikavali prenapeti politikoni, transeat! Ali da sedaj tudi že državni uradniki delajo takó, ne moremo si drugače misliti, kakor da je to »*signum temporis*«, ki za našo národnost ne pomeni nič dobrega. Tomasin je pisal po volji in morda celó po naročilu tržaških mogotcev in hotel takó sam sebi, kakor vsem svojim somišljenikom vest utolažiti, češ: Kakó je mogoče tržaškim Slovanom krivico delati, če jih pa še ni ne; ali pa če se je tista uboga peščica v Trstu živečih Slovanov šele v najnovejšem času semkaj doselila? — Man merkt die Absicht und wird verstimmt!

Tržaški in isterski nadri-zgodovinarji se ničesar bolj ne bojé, nego Slovanov in zató odpirajo vsem mogočim národom vrata v Trst in Istro, samó o najbližjem in najnaravnejšem nečejo ničesar slišati. Zató je videl *Kandler* povsod le Itale (še celó »Opčine« je izvajal od »Opicini, Opisci«), *Perva-*

negli (ki je bil nekaj profesor v Atenah) same Grke, Bernhard *Benussi* same Thrake in v najnovejšem času Emilio *Frauer* same Semite. Tu vse nič ne pomaga, da zdaj že vsak drugošolček vé, da so po vzhodni in severni obali Jadranskega morja tjadoli do Pada stanovali sami illyrski národi (Carnov ne izvzemši) in da je prvi poznavalec rimske zgodovine dokazal, da imajo osebna imena, ki so se ohranila na isterskih nadpisnih kamenih, čisto illyrski izvir. Če je bila vsa severovzhodna obala Jadranskega morja z illyrskimi národi napolnjena in če so Trst okolo in okolo obkrožali illyrski Carni, Japidi in Istri, ni vrag, da bi se ne bil tudi kakšen Illyrec v to »karnsko vas« (takó imenuje namreč Strabo Trst) zaletel in se tam nastanil! O Illyrih pa Bog váruj govoriti, zakaj to diši nekako po slovanskem, ker so bili Slovani neposredni nasledniki Illyrov in ker se je še do najnovejšega časa imenoval jugoslovanski jezik ilirskim. Posebno dr. Benussi se je trudil v debeli knjigi (*L' Istria fino ad Augusto*) dokazati, da prvotni prebivalci Istre niso bili Illiri, ampak Thraki, zraven je pa mož pozabil na neovržno resnico, da so bili Thraki najbližnji sorodniki Illyrom in da so bili v starem času oboji le jeden národ.

Dr. Tomasin se pri izbiranju prvotnih prebivalcev Trsta in Istre pač ni mnogo trudil, nego je iz vseh omenjenih pisateljev nekaj pograbil in skupaj zveržil. Ne menéč se prav za prav za prvotne prebivalce, pové takoj v začetku delca svojega, da so se Grki že v IX. stoletji pred Kr. naselili po severovzhodni jadranski obali, da so oni častili ognjenega boga Adar in od todí da je dobilo Jadransko morje svoje ime. V zgodovinskem času da so se potem »brezdvojbeno« naselili Thraki okolo Trsta, ali tem da niso dali mirú Kelti, ki so se polastili Trsta in Istre. Takó dobí po Tomasinu vsak star národ svoj delež v Trstu in kje naj bi potem ostalo prostora še za Slované? Šele na 7. stráni se osrči dr. Tomasin in popné do naslednjega stavka: »Die ältesten Bewohner unseres Landes waren somit thrakisch-keltischer Abstammung.« To bi bilo vse lepo, ko bi zgodovina le kaj vedela o takó monstroznem národu.

Da je bil Trst pod rimsko vlado čisto rimsko mesto, to se zdi Tomasinu že samó po sebi umevno. Trezni zgodovinarji pa vedó, da se je polatinčevanje naših dežel godilo le počasi, posebno tam, kjer ni bilo mnogo vojakov. Latinski je moral znati le tisti, ki je hotel v državi kaj veljati in kaj doseči. Poleg rimljanskih naselbin ob vélikih cestah so se ohranila gradišča prvotnih prebivalcev, ki so se takó malo zmenili za Rimljane, da še njih novcev niso potrebovali. Zató je pa ob času preseljevanja národov kaj hitro izginila zunanja latinska skorja in prebivalci naših dežel se nam prikažejo v čisto novi podobi. Ali so se ti poslednji res šele ob preseljevanju národov semkaj doselili? Ali je popolnoma izginilo tisto ljudstvo, ki je

imelo zlasti po Istri na vsakem griči svoja dobro utrjena gradišča? Nikdo se še ni upal trditi, da bi se bila naredila s temi prvotnimi prebivalci »tabula rasa«, nikdo še ni evidentno dokazal, da se je kakšno čisto novo ljudstvo v večji méri naselilo po naših deželah in vendar nahajamo takoj po preseljevanji narodov Slovence kot polje obdelujoči narod po vseh vzhodno-alpinskih zemljah! Samó tržaškim slovanožérnim zgodovinarjem je mogoče trditi, da so Slovenci okolo l. 600. v Trst »pokukali, a da so se takoj potem na Koroško nazaj umeknili« (Cavalli, Storia di Trieste, pg. 53.).

O tržaškem mestu ni skoraj duha ne sluha prva stoletja po preseljevanji narodov, ker so si ga bili vzhodni Gothi temeljito »privoščili«. In sedaj nastane vprašanje, od kod so prišli prebivalci novega Trsta? Ali mari iz Benetek, kamor se je bilo tudi mnogo Slovanov naselilo? (Arhiv za poviestnico jugoslavensku I. 38.). Ali ni naravneje, da so se v Trst selili ljudje iz njegove najbližnje okolice, kakor se to godí vedno in pri vseh mestih? In prebivalci daleč okolo Trsta so bili jedino le Slovenci. Za to doseljevanje Slovencev imamo direktne dokaze. Sam grad tržaški se je imenoval v srednjem veku »Tabor«. Kandlerju sevéda to ni ugajalo in zató je rajši čital namesto Thabor »Chaboro«. In najstarejša čez 1000 let stara hiša v Trstu se imenuje »casa Travnar« (Piazetta Trauner v starem mestu) in to gotovo ne po kakem Italijanu. Sredi starega mesta, zadaj za municipalno palačo stoji še dandenašnji glagolski nadpis na »casa Conti«, ki je nekđaj pripadala mestnemu pisárju Krištofu Cancellieri. O tem nadpisu pa Italijani ničesar nečejo vedeti, češ, da ne bi kazil italijanskega lica Trsta. G. župnik *Sila* je našel v »novi cerkvi« M. D. na Kontovelji, kjer je stal star mejnik tržaškega mesta, trinajst glagolskih nadpisov (»Edinost«, 1883, l. 58.—78.), med drugimi tudi tega: »1591 to pisah ja andre žakon od Rovina.« To vendar dokazuje, da so leta 1591. še celó v Rovinji bivali glagoljaši. V prestari fari Dolina, še ne dve uri daleč od Trsta, ki je spadala k »mensi« tržaškega škofa, pisali so vse cerkvene matice z glagolico in torej so tam tudi glagoljaško mašo brali. In v bližnjem Kopru so frančiškani še v začetku našega stoletja glagoljaško mašo brali, kar potrjuje tržaški zgodovinar Mainati kot očividec (Croniche di Trieste I. 214.).

Najsijajnejše dokaze za mnogoštevilno doseljevanje Slovencev z bližnjega Krasa v Trst nam podaje *A. Marsich* v svojih registih, katere je prepisal iz listín stolnega kapitelja tržaškega in jih objavil v »Archeografo triestino« l. 1883.—85. Iz teh registov pozvemo veliko število takih oseb, ki so se iz raznih slovenskih vasij v Trst doselile in tam kot meščani ustanovile ter tu pri svečanih prilikah kot priče služile. Med takimi pričami čitamo n. pr. (da navedem le tri, štiri jasne slučaje): leta 1224. Domenico *Sinec* (trikrat) in njegov zet *Pentek*; leta 1235. gospi *Vodanca* in *Imica*,

posestniki vinogradov v Trstu; leta 1256. Martin *Mulec*; leta 1260. *Cernegorus* Sclavus, villanus capituli; leta 1267. Nicolo de *Brenke* (Breka), domiciliato a Trieste; leta 1273. *Lopez* Sclavus; leta 1297. *Vrizegoj olim* de Bisuica (Bazovica) in Giusto *Salocher* (Zalokar), hišna posestnika v Trstu; leta 1328. *Stoian* de Landri, domiciliato a Trieste; leta 1366. Agostino *Cosez* vende a Nicolo di *Gabroviza*, cittadino ed abitante in Trieste, una casa etc.; leta 1366. Nedelo figlio di *Stoiano*, Vechiesclavo (Večeslav); leta 1370.—1387. *Peruxa* (Peruša) de Prosecco, *Nedelica*, *Nedelo*, *Pribec* (Prevec), *Papix* (Papež), Martino *Prosinez*, *Bisuiza* i. t. d. i. t. d., vsi »domiciliati a Trieste.« Leta 1417. je bil »ser Nicolo de *Petachiis* (Petak, Petac) celó vicedom tržaški.

Kakor se godi še dandenašnji, takó se je godilo tudi v srednjem veku: Slovenci so se neprenehoma selili v Trst, tam se udomačili, oženili, hiše in vinograde kupili, tudi visoke službe dosegli, ali zraven pa pozabili svojega máterinega jezika ter vzprejeli italijanščino nekaj zaradi trgovine, nekaj pa ker je bil italijanski jezik že mnogo bolj razvit od slovenskega. O vsem tem pa Tomasin ničesar neče vedeti, nego trdi na str. 88., da so šele »gegen Ende des vorigen Jahrhunderts (!) kamen sehr viele slovenische Familien nach Triest, aber nur wenige unter ihnen erwarben sich einen gewissen Ruf im Handelsleben etc.« Kaj bi pa rekel dr. Tomasin, ko bi védel, kaj je dné 15. vélikega travna leta 1654. neki porojen Tržačan *Ivan Anton Pellegrini* (»et io sono della città di Trieste«) pred sveto roto v Rimu pričal o svoji domovini? Na vprašanje: »An ejus patria sit in Germania, sine in Italia?« odgovoril je on: »La mia patria è in Schiavonia! (takrat je spadal Trst politiško še h Kranjski). (Črnčić, Prilozi k razpravi: Imena Slovcjenin i Ilir itd., Starine XVIII, pg. 139.).

Pravičnejši je dr. Tomasin Hrvatom, ker na str. 66. pripoveduje, da so se že okolo leta 600. po Istri naselili. Takrat pa da so bili še divji barbari, »erst im XI. Jahrhundert und noch noch mehr seit dem XV. Jahrhunderte, als Venedig Istrien erworben hatte (to se je zgodilo večinoma že v XIV. stoletji), fingen sie an friedliche Landleute zu werden.« To je prvi slučaj, da kakšen italijansk zgodovinar dopušča Hrvate takó zgodaj v Istro: Franceschi v svojem glavnem delu »L' Istria« trdi, da so se Slovani po Istri v večjem številu naselili šele po letu 1400., ko je bila kuga zeló decimiralá isterske Italijane. Dr. Tomasin je pa že leta 1199. našel v Barbani župana *Pribislava* in v Galinjani župana *Dražiča* (Kandler, Notizie storiche di Montona, pg. 278). Leta 1377. je daroval patrijarh oglejski nekoliko občinskih zemljišč »gastaldio, župano, podžupano, indicibus et universitati castris Pinguenti« i. t. d. Kjer so bili župani in podžupanje, tam so morali pač tudi Slovani biti, in tega si dr. Tomasin vender ne upa prezirati, kakor so to storili njegovi predniki Kandler, Franceschi e tutti quanti.

Vender pa nam ni smeti misliti, da dr. Tomasin vestno porablja vse vire in nepristransko objavlja to, kar govori za razširjenost hrvaškega življa po Istri. Takó navaja n. pr. poročilo puljskega škofa Alvisse Marcello (okolo l. 1655.), kakó so se Perojci iz Črne Gore naselili v Istro. Ali o tem, kaj puljski škof précej potem piše, o tem dr. Tomasin trdovratno molčí. Alvisse Marcello namreč poroča o svoji škofiji in piše doslovno: »40.000 animae sunt in mea dioecesi, sed 4000 tantum Itali (v Pulji, Vodnjanu, Galežani in Fazani), reliqui illiricae linguae, omnes tamen catholici.« (Archeografo triestino 1888., pg. 18.).

Tudi drugod se dr. Tomasin ne kaže baš natančnega. Na str. 18. trdi n. pr., da so se škedenjski Sancini doselili iz Turina v Trst; na str. 65. spodaj v opazki pa trdi o njih: »Wie schon bemerkt, stammen sie aus Cremona.« — To poslednjo novico je posnel dr. Tomasini iz Kandlerja, ki nekje takó-le modruje: »Tržaški škof Rudolf Pedrazzani (l. 1302. do 1322.) je bil domá iz Cremona; blizu Cremona je vas Sancino, ergo: je škof Pedrazzani poklical Sancine iz Cremona!« Kaj ne, da je to izvrstna logika? — Nič ne dé, samó da služi strankarskim namenom! — Poštenejši je vender dr. Swida, ki v programu tržaške realke leta 1882. na str. 12. tako-le piše: »Weniger feststehend dürfte die Angabe Kandler's sein, für die ich bisher keinen urkundlichen Beweis finden konnte, dass der Ort Servola in vergangenen Zeiten einmal von Ankömmlingen aus Cremona besetzt worden sei.«

Dr. Tomasin utemeljuje torej na krivih, popolnoma izmišljenih trditvah dr. Kandlerja, o katerem celó tržaški arhivar *Hortis* odkritosrčno priznava, da se mu ne more prav čisto nič zaupati. To pa dra. Tomasina nič ne moti, v dosego namena svojega mu je dober vsak pomoček. In takó vara on sebe in vse lahkovarne Italijane, zraven pa pozablja evangeljskega nauka, da »spoznani resnici ustavljati se je greh zoper sv. Duha!« *)

Tudi drugih manjših pomot (tiskarskih in stilistiških) je v knjigi dr. Tomasinovi vse polno. Iz mnogih napak naj navedem samó nekoliko stilistiških cvetic; na str. 89. piše on n. pr.: »Diese Familienamen gehören der serbisch-orthodoxen Religion an.« Na str. 72. piše: »Obwol die meistem (Bewohner Istriens), geben sich doch heutzutage ihre Seelsorger und Lehrer viel Mühe, sie zu civilisiren etc.« Neodpustna je nevednost Tomasinova gledé slovenskega jezika, ker na str. 69. piše, da pomeni breg = Felsen, grad = Berg, dol = die Anhöhe, drága = der Abgrund, jéz = die Hecke, komarnjak = das Wespennest, potok = die Quelle i. t. d. Leksikografi slovenski, pridite se k dr. Tomasinu učiti svojega jezika!

V koš s takšno sušmarijo in premišljeno sleparijo!

S. R.

*) In dr. Tomasin je — katehet.